

תוכנה 1 בשפת Java

שיעור מספר 2: חוזה

דן הלפרין
עמירם יהודאי

בית הספר למדעי המחשב
אוניברסיטת תל אביב

על סדר היום

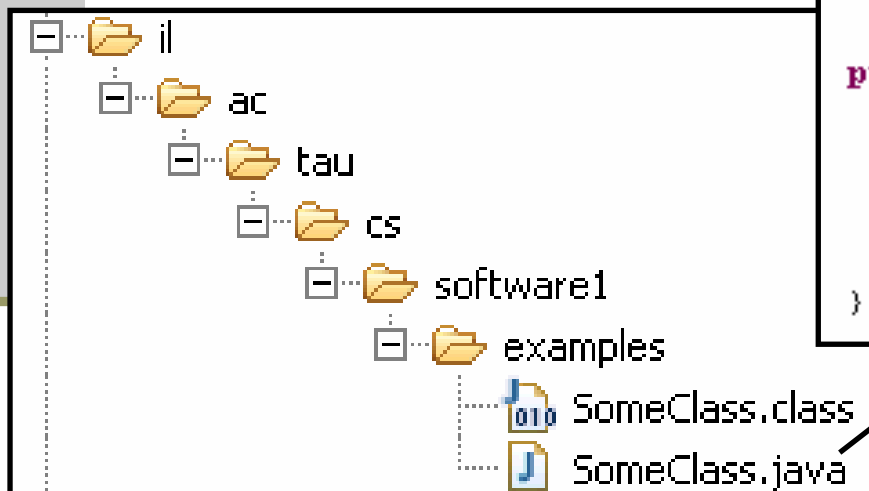
- חבילות, תיעוד
- חוזים, נכונות והסתרת מידע
- מחלקות כטיפולסי נתונים
- ייצוג עצמים בזיכרון התוכנית

חבילות ומרחב השמות

- מרחב השמות של Java היררכי
 - בדומה לשמות תחומים באינטרנט או שמות תיקיות במערכת הקבצים
- חבילה (package) יכולה להכיל מחלקות או תת-חבילות בצורה רקורסיבית
- שמה המלא של מחלקה (fully qualified name) כולל את שמות כל החבילות שהיא נמצאת בהן מהחיצונית ביותר עד לפנימית. שמות החבילות מופרדים בנקודות
- מקובל כי תוכנה הנכתבת בארגון מסוים משתמשת בשם התחום האינטרנטי של אותו ארגון כשם החבילות העוטפות

חבילות ומרחב השמות

- קיימת התאמה בין מבנה התיקיות (directories, folders) בפרויקט תוכנה ובין חבילות הקוד (packages)


```
package il.ac.tau.cs.software1.examples;

public class SomeClass {

    public static void main(String[] args) {
        //...
    }
}
```

משפט import

■ שימוש בשמה המלא של מחלקה מסרבל את הקוד:

```
System.out.println("Before: x=" +  
java.util.Arrays.toString(arr));
```

■ ניתן לחסוך שימוש בשם מלא ע"י ייבוא השם בראש הקובץ (מעל הגדרת המחלקה)

```
import java.util.Arrays;  
...  
System.out.println("Before: x=" + Arrays.toString(arr));
```

משפט import

■ כאשר עושים שימוש נרחב במחלקות מחבילה מסויימת ניתן לייבא את שמות כל המחלקות במשפט import יחיד:

```
import java.util.*;
```

```
...
```

```
System.out.println("Before: x=" + Arrays.toString(arr));
```

■ השימוש ב-* אינו רקורסיבי, כלומר יש צורך במשפט import נפרד עבור כל תת חבילה:

```
// for classes directly under subpackage
```

```
import package.subpackage.*;
```

```
// for classes directly under subsubpackage1
```

```
import package.subpackage.subsubpackage1.*;
```

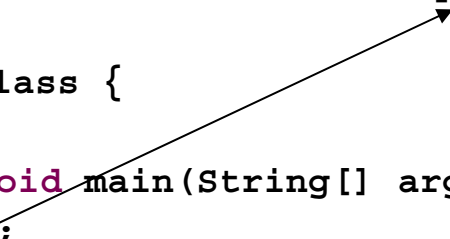
```
// only for the class someClass
```

```
import package.subpackage.subsubpackage2.someClass;
```

משפט static import

■ החל מ Java5 ניתן לייבא למרחב השמות את השרות או המשתנה הסטטי (static import) ובכך להימנע מציון שם המחלקה בגוף הקוד:

```
package il.ac.tau.cs.software1.examples;  
import static il.ac.tau.cs.software1.examples.SomeOtherClass.someMethod;  
  
public class SomeClass {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        someMethod();  
    }  
}
```


■ גם ב static import ניתן להשתמש ב- *

הערות על מרחב השמות ב-Java

- שימוש במשפט `import` אינו שותל קוד במחלקה והוא נועד לצורכי נוחות בלבד
- אין צורך לייבא מחלקות מאותה חבילה
- אין צורך לייבא את החבילה `java.lang`
- ייבוא כוללני מדי של שמות מעיד על צימוד חזק בין מודולים
- ייבוא של חבילות עם מחלקות באותו שם יוצר ambiguity של הקומפילר וגורר טעות קומפילציה ("התנגשות שמות")
- סביבות הפיתוח המודרניות יודעות לארגן בצורה אוטומטית את משפטי ה-`import` כדי להימנע מייבוא גורף מדי ("name pollution")

CLASSPATH

- איפה נמצאות המחלקות?
- איך יודעים הקומפילר וה-JVM היכן לחפש את המחלקות המופיעות בקוד המקוד או ה-byte code?
- קיים משתנה סביבה בשם **CLASSPATH** המכיל שמות של תיקיות במערכת הקבצים שם יש לחפש מחלקות הנזכרות בתוכנית
- ה-**CLASSPATH** מכיל את תיקיות ה"שורש" של חבילות המחלקות
- ניתן להגדיר את המשתנה בכמה דרכים:
 - הגדרת המשתנה בסביבה (תלוי במערכת ההפעלה)
 - הגדרה אד-הוק – ע"י הוספת תיקיות חיפוש בשורת הפקודה (בעזרת הדגל cp או classpath)
 - הגדרת תיקיות החיפוש בסביבת הפיתוח

jar

- כאשר ספקי תוכנה נותנים ללקוחותיהם מספר גדול של מחלקות הם יכולים לארוז אותן כארכיב

- התוכנית **jar** (Java **AR**chive) אורזת מספר מחלקות לקובץ אחד תוך שמירה על מבנה החבילות הפנימי שלהן

- הפורמט תואם למקובל בתוכנות דומות כגון zip, tar, rar ואחרות

- כדי להשתמש במחלקות הארוזות אין צורך לפרוס את קובץ ה-**jar**
 - ניתן להוסיפו ל `CLASSPATH` של התוכנית

- התוכנית **jar** היא חלק מה- JDK וניתן להשתמש בה משורת הפקודה או מתוך סביבת הפיתוח

API and javadoc

- קובץ ה- jar עשוי שלא להכיל קובצי מקור כלל, אלא רק קובצי class (למשל משיקולי זכויות יוצרים)
- איך יכיר לקוח שקיבל jar מספק תוכנה כלשהו את הפונקציות והמשתנים הנמצאים בתוך ה- jar, כדי שיוכל לעבוד איתו?
- בעולם התוכנה מקובל לספק ביחד עם הספריות גם מסמך תיעוד, המפרט את שמות וחתימות את המחלקות, השרותים והמשתנים יחד עם תיאור מילולי של אופן השימוש בהם
- תוכנה בשם javadoc מחוללת **תיעוד אוטומטי** בפורמט html על בסיס הערות התיעוד שהופיעו בגוף קובצי המקור
- תיעוד זה מכונה API (Application Programming Interface)
- תוכנת ה javadoc היא חלק מה- JDK וניתן להשתמש בה משורת הפקודה או מתוך סביבת הפיתוח

```
/** Documetntaion for the package */  
package somePackage;
```

```
/** Documetntaion for the class  
 * @author your name here  
 */
```

```
public class SomeClass {
```

```
/** Documetntaion for the field */  
public int someField;
```

```
/** Documetntaion for the method  
 * @param x documentation for parameter x  
 * @param y documentation for parameter y  
 * @return  
 *     documentation for return value  
 */
```

```
public int someMethod(int x, int y, int z){
```

```
    // this comment would NOT be included in the documentation
```

```
    return 0;
```

```
}
```

```
}
```

Java API

■ חברת Sun תיעדה את כל מחלקות הספרייה של שפת Java וחוללה עבורן בעזרת javadoc אתר תיעוד מקיף ומלא הנמצא ברשת:

<http://java.sun.com/j2se/1.5.0/docs/api/>

תיעוד וקוד

■ בעזרת מחולל קוד אוטומטי הופך התיעוד לחלק בלתי נפרד מקוד התוכנית

■ הדבר משפר את הסיכוי ששינויים עתידיים בקוד יופיעו מיידית גם בתיעוד וכך תשמר העקביות בין השניים

פערי הבנה

■ חתימה אינה מספיקה, מכיוון שהספק והלקוח אינם רק שני רכיבי תוכנה נפרדים אלא גם לפעמים נכתבים ע"י מתכנתים שונים עשויים להיות פערי הבנה לגבי תפקוד שרות מסוים

■ הפערים נובעים ממגבלות השפה הטבעית, פערי תרבות, הבדלי אינטואיציות, ידע מוקדם ומקושי יסודי של תיאור מלא ושיטתי של עולם הבעיה

■ לדוגמא: נתבונן בשרות `divide` המקבל שני מספרים ומחזיר את המנה שלהם:

```
public static int divide(int numerator, int denominator)
{...}
```

- לרוב הקוראים יש מושג כללי נכון לגבי הפונקציה ופעולתה
- למשל, די ברור מה תחזיר הפונקציה אם נקרא לה עם הארגומנטים 6 ו-2

"Let us speak of the unspeakable"

■ אך מה יוחזר עבור הארגומנטים 7 ו-2 ?

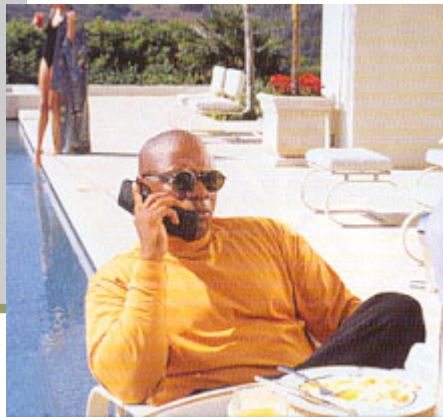
■ האם הפונקציה מעגלת למעלה?

■ מעגלת למטה?

■ ועבור ערכים שליליים?

■ אולי היא מעגלת לפי השלם הקרוב?

■ ואולי השימוש בפונקציה **אסור** בעבור מספרים שאינם מתחלקים ללא שארית?

■ מה יקרה אם המכנה הוא אפס?

■ האם נקבל ערך מיוחד השקול לאינסוף?

■ האם קיים הבדל בין אינסוף ומינוס אינסוף?

■ ואולי השימוש בפונקציה **אסור** כאשר המכנה הוא אפס?

■ מה קורה בעקבות שימוש **אסור** בפונקציה?

■ האם התוכנית **תעוף**?

■ האם מוחזר **ערך שגיאה**? אם כן, איזה?

■ האם קיים משתנה או מנגנון שבאמצעותו ניתן לעקוב אחרי שגיאות שארעו בתוכנית?

יותר מדי קצוות פתוחים...

■ אין בהכרח תשובה נכונה לגבי השאלות על הצורה שבה על divide לפעול

■ ואולם יש לציין במפורש:

■ מה היו ההנחות שביצע כותב הפונקציה

■ במקרה זה הנחות על הארגומנטים (האם הם מתחלקים, אפס במכנה וכו')

■ מהי התנהגות הפונקציה במקרים השונים

■ בהתאם לכל המקרים שנכללו בהנחות

■ פרוט ההנחות וההתנהגויות השונות מכונה החוזה של הפונקציה

■ ממש כשם שבעולם העסקים נחתמים חוזים בין ספקים ולקוחות

■ קבלן ודיירים, מוכר וקונים, מלון ואורחים וכו'...

עיצוב על פי חוזה (design by contract)

- בשפת Java אין תחביר מיוחד כחלק מהשפה לציון החוזה, ואולם אנחנו נתבסס על תחביר המקובל במספר כלי תכנות
- נציין בהערות התיעוד שמעל כל פונקציה:
 - **תנאי קדם (precondition)** – מהן **ההנחות** של כותב הפונקציה לגבי הדרך התקינה להשתמש בה
 - **תנאי בתר (תנאי אחר, postcondition)** – מה **עושה הפונקציה**, בכל אחד מהשימושים התקינים שלה
- נשתדל לתאר את תנאי הקדם ותנאי הבתר במונחים של ביטויים בולאנים חוקיים ככל שניתן (לא תמיד ניתן)
- שימוש בביטויים בולאנים חוקיים:
 - מדויק יותר
 - יאפשר לנו בעתיד לאכוף את החוזה בעזרת כלי חיצוני

חוצה אפשרי ל- divide

```
/**
 * @pre denominator != 0 ,
 *      "Can't divide by zero"
 *
 * @post Math.abs($ret * denominator) <= Math.abs(numerator) ,
 *      "always truncates the fraction"
 *
 * @post (($ret * denominator) + (numerator % denominator)) == numerator,
 *      "regular divide"
 */
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

- התחביר מבוסס על כלי בשם Jose (ודומה לכלים אחרים)
- לפעמים החוצה ארוך יותר מגוף הפונקציה

חזרה אפשרי אחר ל- divide

```
/**
 * @pre (denominator != 0) || (numerator != 0) ,
 *      "you can't divide zero by zero"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator > 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MAX_VALUE
 *      "Dividing positive by zero yields infinity (MAX_INT)"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator < 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MIN_VALUE
 *      "Dividing negative by zero yields minus infinity (MIN_INT)"
 *
 * @post Math.abs($ret * denominator) <= Math.abs(numerator) ,
 *      "always truncates the fraction"
 *
 * @post (denominator != 0) $implies
 *      (($ret * denominator) + (numerator % denominator)) == numerator,
 *      "regular divide"
 */
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

תנאי קדם סובלניים מסבכים את חימוש הפונקציה – כפי שמתבטא בחלוקה

החוזה והמצב

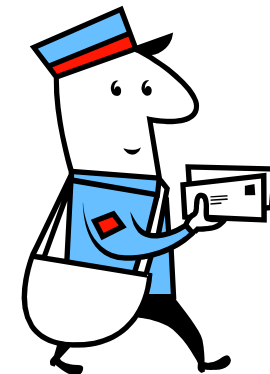
- חוזה של שרות אינו כולל רק את הארגומנטים שלו
- תנאי קדם של חוזה יכול להגדיר **מצב** (תמונת זיכרון, קשירת ערכי משתנים) שרק בו ניתן לקרוא לפונקציה
- לדוגמא: במחלקה מסוימת קיימים שרות **המאתחל** מבנה נתונים ושרות **הקורא** מאותו מבנה נתונים (שדה מחלקה)
- תנאי הקדם של שרות הקריאה יכול להיות שמבנה הנתונים כבר אותחל ושנתרו בו הודעות
- נשים לב שמימוש `getNextMessage` מתעלם לחלוטין מהמקרים שבהם תנאי הקדם אינו מתקיים
- המימוש לא בודק את תנאי הקדם בגוף המתודה
- באופן דומה לגבי שרותי מופע שתלויים במצב העצם – ערכי שדות המופע

הדואר בא היום

```
public static String [] messages = new String[INBOX_CAPACITY];
public static int head = 0;
public static boolean isIntialized = false;

public static void init(String login, String password){
    // connect to mail server...
    // put new messages on the messages array...
    // update head
    isIntialized = true;
}

/**
 * @pre isIntialized , "you must be logged in first"
 * @pre head < messages.length , "more messages to read"
 * @post "returns the next unread message"
 */
public static String getNextMessage(){
    return messages[head++];
}
```


שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו

- שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו
- גם לא "ליתר ביטחון"
- אם שרות בודק תנאי קדם ופועל לפי תוצאת הבדיקה, אזי יש לו התנהגות מוגדרת היטב עבור אותו תנאי – כלומר הוא אינו תנאי קדם עוד
- אי הבדיקה מאפשרת כתיבת מודולים "סובלניים" שיעטפו קריאות למודולים שאינם מניחים דבר על הקלט שלהם
- כך נפריד את בדיקות התקינות מהלוגיקה העסקית (business logic) כלומר ממה שהפונקציה עושה באמת
- גישת תיכון ע"פ חוזה סותרת גישה בשם "תכנות מתגונן" (defensive programming) שעיקריה לבדוק תמיד הכל

חלוקת אחריות

■ אבל מה אם הלקוח שכח לבדוק?

■ זו הבעיה שלו!

■ החוזה מגדיר במדויק אחריות ואשמה, זכויות וחובות:

■ הלקוח – חייב למלא אחר תנאי הקדם לפני הקריאה לפונקציה
(אחרת הספק לא מחויב לדבר)

■ הספק – מתחייב למילוי כל תנאי האחר אם תנאי הקדם התקיים

■ הצד השני של המטבע – לאחר קריאה לשרות אין צורך לבדוק
שהשרות בוצע.

■ ואם הוא לא בוצע? יש לנו את מי להאשים...

דוגמא

```
/**
 * @param a An array sorted in ascending order
 * @param x a number to be searched in a
 * @return the first occurrence of x in a, or -1 if
 *         it x does not occur in a
 *
 * @pre "a is sorted in ascending order"
 */
public static int searchSorted(int [] a, int x)
```

- האם עליה לבדוק את תנאי הקדם?
- כמובן שלא, בדיקה זו עשויה להיות איטית יותר מאשר ביצוע החיפוש עצמו
- ונניח שהיתה בודקת, מה היה עליה לעשות במקרה שהמערך אינו ממוין?
 - להחזיר -1 ?
 - למיין את המערך?
 - לחפש במערך הלא ממוין?
- על `searchSorted` לא לבדוק את תנאי הקדם. אם לקוח יפר אותו היא עלולה להחזיר ערך שגוי או אפילו לא להסתיים אבל זו כבר לא אשמתה...

חיזוק תנאי האחר

■ אם תנאי הקדם לא מתקיים, לשירות מותר שלא לקיים את תנאי האחר כשהוא מסיים; קריאה לשירות כאשר תנאי הקדם שלו לא מתקיים מהווה תקלה שמעידה על פגם בתוכנית

■ אבל גם אם תנאי הקדם לא מתקיים, **מותר** לשירות לפעול ולקיים את תנאי האחר

■ לשירות מותר גם לייצר כאשר הוא מסיים מצב הרבה יותר ספציפי מזה המתואר בתנאי האחר; תנאי האחר לא חייב לתאר **בדיוק** את המצב שייווצר אלא מצב כללי יותר (תנאי חלש יותר)

■ למשל, שירות המתחייב לביצוע חישוב בדיוק של ε כלשהו יכול בפועל להחזיר חישוב בדיוק של $\varepsilon / 2$

דע מה אתה מבקש

■ מי מונע מאיתנו לעשות שטויות?

■ אף אחד

■ קיימים כלי תוכנה אשר מחוללים קוד אוטומטי, שיכול לאכוף את קיום החוזה בזמן ריצה ולדווח על כך

■ השימוש בהם עדיין לא נפוץ

■ אולם, לציון החוזה (אפילו כהערה!) חשיבות מתודולוגית נכבדה בתהליך תכנון ופיתוח מערכות תוכנה גדולות

החוזה והקומפיילר

- יש הבטים מסוימים ביחס שבין ספק ללקוח שהם באחריותו של הקומפיילר
 - למשל: הספק לא צריך לציין בחוזה שהוא מצפה ל-2 ארגומנטים מטיפוס int, מכיוון שחתימת המתודה והקומפיילר מבטיחים זאת
- ספק לא יודע באילו הקשרים (context) יקראו לו
 - מי יקרא לו, עם אילו ארגומנטים, מה יהיה ערכם של משתנים גלובלים מסוימים ברגע הקריאה
 - רבים מההקשרים יתבררו רק בזמן ריצה
- הקומפיילר יודע לחשב רק מאפיינים סטטיים (כגון התאמת טיפוסים)
- לכן תנאי הקדם של החוזה יתמקדו בהקשרי הקריאה לשרות
 - ערכי הארגומנטים
 - ערכי משתנים אחרים ("המצב של התוכנית")

טענות על המצב

- האם התוכנה שכתבנו נכונה?
- איך נגדיר **נכונות**?
- **משתמר** (שמורה, invariant) – הוא ביטוי בולאני שערכו נכון 'תמיד'
- נוכיח כי התוכנה שלנו נכונה ע"י כך שנגדיר עבורה משתמר, ו**נוכיח** שערכו true בכל רגע נתון
- להוכחה פורמלית (בעזרת לוגיקה) יש חשיבות מכיוון שהיא מנטרלת את **הדו משמעיות** של השפה הטבעית וכן היא לא מניחה דבר על **אופן השימוש** בתוכנה

זהו אינו "דיון אקדמי"

■ להוכחת נכונות של תוכנה חשיבות גדולה במגוון רחב של יישומים

■ לדוגמא:

■ בתוכנית אשר שולטת על בקרת הכור הגרעיני נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:

```
plutoniumLevel < CRITICAL_MASS_THRESHOLD
```

■ בתוכנית אשר שולטת על בקרת הטיסה של מטוס נוסעים נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:

```
(cabinAirPressure < 1)
```

```
$implies airMaskState == DOWN
```

■ נרצה להשתכנע כי בכל רגע נתון בתוכנית לא יתכן כי המשתמר אינו `true`

הוכחת נכונות של טענה

■ ננסה להוכיח תכונה (אינואריאנטה, משתמר) של תוכנית פשוטה. ערך המשתנה counter שווה למספר הקריאות לשרות `m()`

```
/** @inv counter == #calls for m() */
public class StaticMemberExample {

    public static int counter; //initialized by default to 0

    public static void m() {
        counter++;
    }
}
```

■ נוכיח זאת באינדוקציה על מספר הקריאות ל- `m()`, עבור כל קטע קוד שיש בו התייחסות למחלקה `StaticMemberExample`

"הוכחה"

■ **מקרה בסיס ($n=0$):** אם בקטע קוד מסוים אין קריאה למתודה $m()$ אזי בזמן טעינת המחלקה `StaticMemberExample` לזיכרון התוכנית מאותחל המשתנה `counter` לאפס. והדרוש נובע.

■ **הנחת האינדוקציה ($n=k$):** נניח כי קיים k טבעי כלשהו כך שבסופו של כל קטע קוד שבו k קריאות לשרות $m()$ ערכו של `counter` הוא k .

■ **צעד האינדוקציה ($n=k+1$):** נוכיח כי בסופו של קטע קוד עם $k+1$ קריאות ל $m()$ ערכו של `counter` הוא $k+1$

הוכחה: יהי קטע הקוד שבו $k+1$ קריאות ל $m()$. נתבונן בקריאה האחרונה ל- $m()$. קטע הקוד עד לקריאה זו הוא קטע עם k קריאות בלבד. ולכן לפי הנחת האינדוקציה בנקודה זו `counter==k`. בעת ביצוע המתודה $m()$ מתבצע `counter++` ולכן ערכו עולה ל $k+1$. מכיוון שזוהי הקריאה האחרונה ל $m()$ בתוכנית, ערכו של `counter` עד לסוף התוכנית ישאר $k+1$ כנדרש. **מ.ש.ל.**

דוגמא נגדית

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.counter++;  
    }  
}
```

- מה היה חסר ב"הוכחה" בשקף הקודם?
- לא לקחנו בחשבון שניתן לשנות את counter גם מחוץ למחלקה שבה הוגדר
- כלומר, נכונות הטענה תלויה באופן השימוש של הלקוחות בקוד
- לצורך שמירה על הנכונות יש צורך למנוע מלקוחות המחלקה את הגישה למשתנה counter

נראות פרטית (private visibility)

■ הגדרת משתנה או שרות כ `private` מאפשרים גישה אליו רק מתוך המחלקה שבה הוגדר:

```
/** @inv counter == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {
```

```
    private static int counter; //initialized by default to 0
```



```
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```

```
public class CounterExample {
```

```
    public static void main(String[] args) {
```

```
        StaticMemberExample.m();
```

```
        StaticMemberExample.m();
```



```
        StaticMemberExample.counter++;
```

```
        System.out.println("main(): m() was called " +
```



```
        StaticMemberExample.counter + " times");
```

```
    }
```

```
}
```

הסתרת מידע והכמסה

- שימוש ב- **private** "תוחם את הבאג" ונאכף על ידי המהדר
- כעת אם קיימת שגיאה בניהול המשתנה `counter` היא לבטח נמצאת בתוך המחלקה `StaticMemberExample` ואין צורך לחפש אותה בקרב הלקוחות (שעשויים להיות רבים)
- תיחום זה מכונה **הכמסה** (encapsulation)
- את ההכמסה הישגנו בעזרת **הסתרת מידע** (information hiding) מהלקוח
- בעיה – ההסתרה גורפת מדי - כעת הלקוח גם לא יכול לקרוא את ערכו של `counter`

גישה מבוקרת

■ נגדיר מתודות גישה ציבוריות (`public`) אשר יחזירו את ערכו של המשתנה הפרטי

```
/** @inv getCounter() == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {  
  
    private static int counter;  
  
    public static int getCounter() {  
        return counter;  
    }  
  
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```

המשתמר הוא חלק מהחוצה של הספק כלפי הלקוח ולכן הוא מנוסח בשפה שהלקוח מבין

גישה מבוקרת

■ הלקוחות ניגשים למונה דרך המתודה שמספק להם הפק

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        // StaticMemberExample.counter++; - access forbidden  
  
        System.out.println("main(): m() was called " +  
            StaticMemberExample.getCounter() + " times");  
    }  
}
```

משתמר הייצוג

- ראינו שימוש בחוזה של מחלקה כדי לבטא בצורה מפורשת את גבולות האחריות עם לקוחות המחלקה
- אולם, ניתן להשתמש במתודולוגיה של "עיצוב ע"פ חוזה" גם "לצורכי פנים"
- כשם שהחוזה מבטא הנחות והתנהגות בצורה פורמלית יותר מאשר הערות בשפה טבעית, כך ניתן להוסיף טענות בולאניות לגבי היבטים של המימוש
- כדי שלא לבלבל את הלקוחות עם משתמר המכיל ביטויים שאינם מוכרים להם, נגדיר **משתמר ייצוג** המיועד לספקי המחלקה בלבד

משתמר הייצוג

- משתמר ייצוג (representation invariant, Implementation invariant) הוא בעצם משתמר המכיל מידע פרטי (private) לדוגמא: ■

```
/** @inv getCounter() == #calls for m()
 *  @imp_inv counter == #calls for m()
 */
public class StaticMemberExample {

    private static int counter;

    public static int getCounter() {
        return counter;
    }
}
```

תנאי בתר ייצוגי

■ גם בתנאי בתר עלולים להיות ביטויים פרטיים שנרצה להסתיר מהלקוח:

```
/** @imp_post isIntialized */  
public static void init(String login, String password)
```

■ אבל לא בתנאי קדם של מתודות ציבוריות
■ מדוע?

מתודות עזר

- ניתן למנוע גישה לשרות ע"י הגדרתו כ `private`
- הדבר מאפיין שרותי עזר, אשר אין רצון לספק לחשוף אותם כלפי חוץ
- סיבות אפשריות להגדרת שרותים כפרטיים:
 - השרות מפר את המשתמר ויש צורך לתקנו אחר כך
 - השרות מבצע חלק ממשימה מורכבת, ויש לו הגיון רק במסגרתה (לדוגמא שרות שנוצר ע"י חילוץ קטע קוד למתודה, `extract` (method
 - הספק מעוניין לייצא מספר שרותים מצומצם, וניתן לבצע את השרות הפרטי בדרך אחרת
 - השרות מפר את רמת ההפשטה של המחלקה (לדוגמא `sort` המשתמשת ב `quicksort` כמתודת עזר)

נראות ברמת החבילה (package friendly)

■ כאשר איננו מציינים הרשאת גישה (נראות) של תכונה או מאפיין קיימת ברירת מחדל של **נראות ברמת החבילה**

■ כלומר ניתן לגשת לתכונה (משתנה או שרות) אך ורק מתוך מחלקות שבאותה החבילה (package) כמו המחלקה שהגדירה את התכונה

■ ההיגיון בהגדרת נראות כזו, הוא שמחלקות באותה החבילה כנראה נכתבות באותו ארגון (אותו צוות בחברה) ולכן הסיכוי שיכבדו את המשתמרים זו של זו גבוה

■ נראות ברמת החבילה היא יצור כלאיים לא שימושי:

■ מתירני מדי מכדי לאכוף את המשתמר

■ קפדני מדי מכדי לאפשר גישה חופשית

הוכחת החוזה

- נוסף על הוכחת נכונות המשתמר, נרצה להוכיח כי החוזה של כל אחת מהמתודות מתקיים
 - כלומר בהינתן שתנאי הקדם מתקיים נובע תנאי האחר
- מבנה הוכחות אלו כולל בדיקת כל המקרים האפשריים או הוכחה באינדוקציה (בדומה למה שראינו בהוכחת המשתמר)
 - אנו **מניחים** כי תנאי הקדם מתקיים בכניסה לשרות ו**מוכיחים** כי תנאי האחר מתקיים ביציאה מהשרות
- להוכחות כאלו יש חשיבות בבניית אמינות לספריות תוכנה, בפרט אם הם משמשות במערכות חיוניות
- דוגמאות לכך ניתן למצוא בקובץ הדוגמאות באתר הקורס – "הוכחת נכונות של שרותים"

מחלקות כטיפוסי נתונים

■ ביסודה של גישת התכנות מונחה העצמים היא ההנחה שניתן לייצג ישויות מעולם הבעיה ע"י ישויות בשפת התכנות

■ בכתיבת מערכת תוכנה בתחום מסוים (domain), נרצה לתאר את המרכיבים השונים באותו תחום כטיפוסים ומשתנים בתוכנית המחשב

■ התחומים שבהם נכתבות מערכות תוכנה מגוונים:
■ בנקאות, ספורט, תרופות, מוצרי צריכה, משחקים ומולטימדיה, פיסיקה ומדע, מנהלה, מסחר ושרותים...

■ יש צורך בהגדרת **טיפוסי נתונים** שישקפו את התחום, כדי שנוכל לעלות ברמת ההפשטה שבה אנו כותבים תוכניות

מחלקות כטיפוסי נתונים

- מחלקות מגדירות טיפוסים שהם הרכבה של טיפוסים אחרים (יסודיים או מחלקות בעצמם)

- מופע (instance) של מחלקה נקרא עצם (Object)

- בשפת Java כל המופעים של מחלקות הם עצמים חסרי שם (אנונימיים) והגישה אליהם היא דרך הפניות בלבד

- כל מופע עשוי להכיל:

- נתונים (data members, instance fields)

- שרותים (instance methods)

- פונקציות אתחול (בנאים, constructors)

מחלקות ועצמים

■ כבר ראינו בקורס שימוש ב-2 מחלקות: מחרוזת ומערך

■ ראינו כי עבודה עם מחלקות מערבת שתי ישויות נפרדות:

■ **העצם:** המכיל את המידע

■ **ההפנייה:** משתנה שדרכו ניתן לגשת לעצם

■ זאת בשונה ממשתנים יסודיים (טיפוסים פרימיטיביים)

■ דוגמא: בהגדרה: `int i=5 , j=7;`

i ו- j הם מופעים של `int` כשם ש `"hello"` ו- `"world"` הם מופעים של `String`

The cookie cutter

■ כאשר מכינים עוגיות מקובל להשתמש בתבנית ברזל או פלסטיק כדי ליצור עוגיות בצורות מעניינות (כוכבים)

■ תבנית העוגיות (cookie cutter) היא מעין **מחלקה** ליצירת עוגיות

■ העוגיות עצמן הן **מופעים** (עצמים) שנוצקו מאותה תבנית

■ כאשר ה JVM טוען לזכרון את קוד המחלקה עוד לא נוצר אף **מופע** של אותה המחלקה. המופעים יוצרו בזמן מאוחר יותר – כאשר הלקוח של המחלקה יקרא מפורשות לאופרטור `new`

■ ממש כשם שכאשר רכשת תבנית עוגיות עוד אין לך אף עוגייה

■ לא ניתן לאכול את התבנית – רק עוגיות שנייצר בעזרתה!

■ אנו אמנם יודעים מה תהיה **צורתן** של העוגיות העתידיות שיווצרו בעזרת התבנית אבל לא מה יהיה **טעמן** (שוקולד? וניל?)

דוגמא

■ נתבונן במחלקה MyDate לייצוג תאריכים:

```
public class MyDate {  
    int day;  
    int month;  
    int year;  
}
```

■ שימו לב! המשתנים day, month ו-year הוגדרו ללא המציין static ולכן בכל מופע עתידי של עצם מהמחלקה MyDate יופיעו 3 השדות האלה

■ שאלה: כאשר ה JVM טוען לזיכרון את המחלקה איפה בזכרון נמצאים השדות day, month ו-year?

■ תשובה: הם עוד לא נמצאים! הם ייווצרו רק כאשר לקוח ייצר מופע (עצם) מהמחלקה

לקוח של המחלקה MyDate

- לקוח של המחלקה הוא קטע קוד המשתמש ב- MyDate
- למשל: כנראה שמי שכותב יישום של יומן פגישות צריך להשתמש במחלקה
- דוגמא:

```
public class MyDateClient {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        MyDate d1 = new MyDate();  
  
        d1.day = 29;  
        d1.month = 2;  
        d1.year = 1984;  
  
        System.out.println(d1.day + "/" + d1.month + "/" + d1.year);  
    }  
}
```

- בדוגמא אנו רואים:
- שימוש באופרטור ה- new ליצירת מופע חדש מטיפוס MyDate
- שימוש באופרטור הנקודה לגישה לשדה של המופע המוצבע ע"י d1

אם שרות, אז עד הסוף

- האם התאריך d1 מייצג תאריך תקין?
- מה יעשה כותב היום כאשר יצטרך להזיז את הפגישה בשבוע?
- **האם 7 += d1.day ?**
- כמו כן, אם למחלקה כמה לקוחות שונים – אזי הלוגיקה הזו תהיה משוכפלת אצל כל אחד מהלקוחות
- אחריותו של מי לוודא את תקינות התאריכים ולממש את הלוגיקה הנלווית?
- ראינו שמחלקה היא גם מודול. אחריותו של הספק – כותב המחלקה – לממש את כל הלוגיקה הנלווית לייצוג תאריכים
- כדי לאכוף את עקביות המימוש (משתמר המחלקה) על משתני המופע להיות פרטיים

```

public class MyDate {

    private int day;
    private int month;
    private int year;

    public void incrementDate(){
        // changes current object to be the consequent day
    }

    public String toString(){
        return day + "/" + month + "/" + year;
    }

    public void setDay(int day){
        /* changes the day part of the current object to be day if
        * the resulting date is legal */
    }

    public int getDay(){
        return day;
    }

    private boolean isLegal(){
        // returns if the current object represents a legal date
    }

    // more...
}

```


בנאים

- כדי לפתור את הבעיה שהעצם אינו מכיל ערך תקין מיד עם יצירתו נגדיר עבור המחלקה **בנאי**
- **בנאי** הוא **פונקצית אתחול** הנקראת ע"י אופרטור ה `new` מיד אחרי שהוקצה מקום לעצם החדש. שמה כשם המחלקה שהיא מאתחלת וחתימתה אינה כוללת ערך מוחזר
- זיכרון המוקצה על ה-Heap (למשל ע"י `new`) מאותחל אוטומטית לפי הטיפוס שהוא מאכסן `(0, null, false)`, כך שאין צורך לציין בבנאי אתחול שדות לערכים אלה
- המוטיבציה המרכזית להגדרת בנאים היא הבאת העצם הנוצר למצב שבו הוא מקיים את משתמר המחלקה וממופה למצב מופשט בעל משמעות (יוסבר בהמשך השיעור)

```

public class MyDate {

    public MyDate(int day, int month, int year) {
        this.day = day;
        this.month = month;
        this.year = year;
    }

    // ...
}

```

הגדרת בנאי ל MyDate

```

public class MyDateClient {

    public static void main(String[] args) {
        MyDate d1 = new MyDate(29,2,1984);
        d1.incrementDate();

        System.out.println(d1.toString());
    }
}

```

קוד לקוח המשתמש ב- MyDate

מודל הזיכרון של זימון שרותי מופע

- בדוגמא הבאה נראה כיצד מייצר הקומפיילר עבורנו את ההפניה `this` עבור כל בנאי וכל שרות מופע
- נתבונן במחלקה `Point` המייצגת נקודה במישור הדו מימדי. כמו כן המחלקה מנהלת מעקב בעזרת משתנה גלובלי (סטטי) אחר מספר העצמים שנוצרו מהמחלקה
- בהמשך הקורס נציג מימוש מלא ומעניין יותר של המחלקה, אולם כעת לצורך פשטות הדוגמא נסתפק בבנאי, שדה מחלקה, 2 שדות מופע ו-3 שרותי מופע

```
public class Point {
```

```
    private static double numOfPoints;
```

```
    private double x;  
    private double y;
```

```
    public Point(double x, double y) {  
        this.x = x;  
        this.y = y;  
        numOfPoints++;  
    }
```

```
    public double getX() {  
        return x;  
    }
```

```
    /** tolerant method, no precondition - for nonresponsible clients  
     * @post (newX > 0.0 && newX < 100.0) $implies getX() == newX  
     * @post !(newX > 0.0 && newX < 100.0) $implies getX() == $prev(getX())  
     */  
    public void setX(double newX) {  
        if(newX > 0.0 && newX < 100.0)  
            doSetX(newX);  
    }
```

```
    /** only business logic. Has a precondition - for responsible clients  
     * @pre (newX > 0.0 && newX < 100.0)  
     * @post getX() == newX  
     */  
    public void doSetX(double newX) {  
        x = newX;  
    }
```

```
    // More methods...
```

```
}
```

תוכנה 1 בשפת Java
אוניברסיטת תל אביב

PointUser

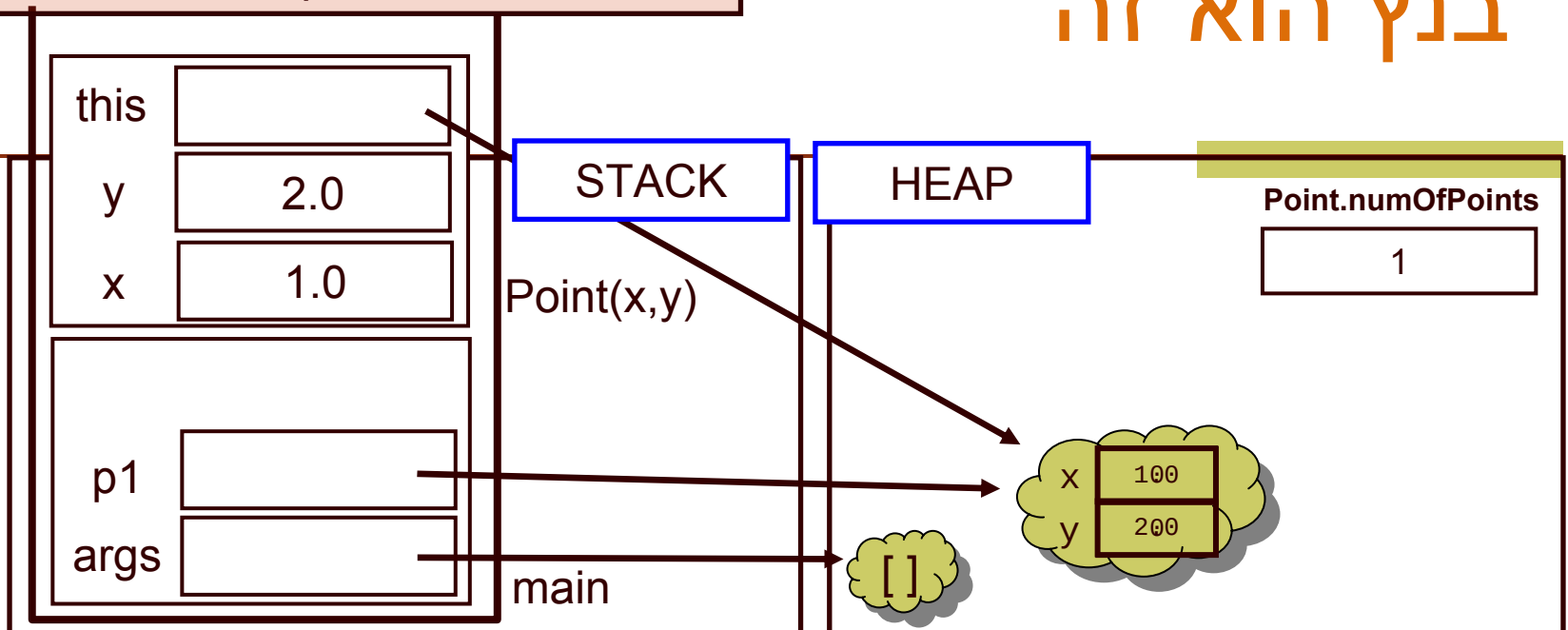
```
public class PointUser {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        Point p1 = new Point(1.0, 2.0);  
        Point p2 = new Point(10.0, 20.0);  
  
        p1.setX(11.0);  
        p2.setX(21.0);  
  
        System.out.println("p1.x == " + p1.getX());  
    }  
}
```


מודל הזיכרון של Java

במהלך ריצת בנאי, ההפניה this מצביעה
על העצם שזה עתה הוקצה

"בנץ הוא זה"


```
public class PointUser {
    public static void main(String[] args) {
        Point p1 = new Point(1.0, 2.0);
        Point p2 = new Point(10.0, 20.0);

        p1.setX(11.0);
        p2.setX(21.0);

        System.out.println("p1.x == "
                           + p1.getX());
    }
}
```

```
public class Point {
    public Point(double x, double y){
        this.x = x;
        this.y = y;
        numOfPoints++;
    }

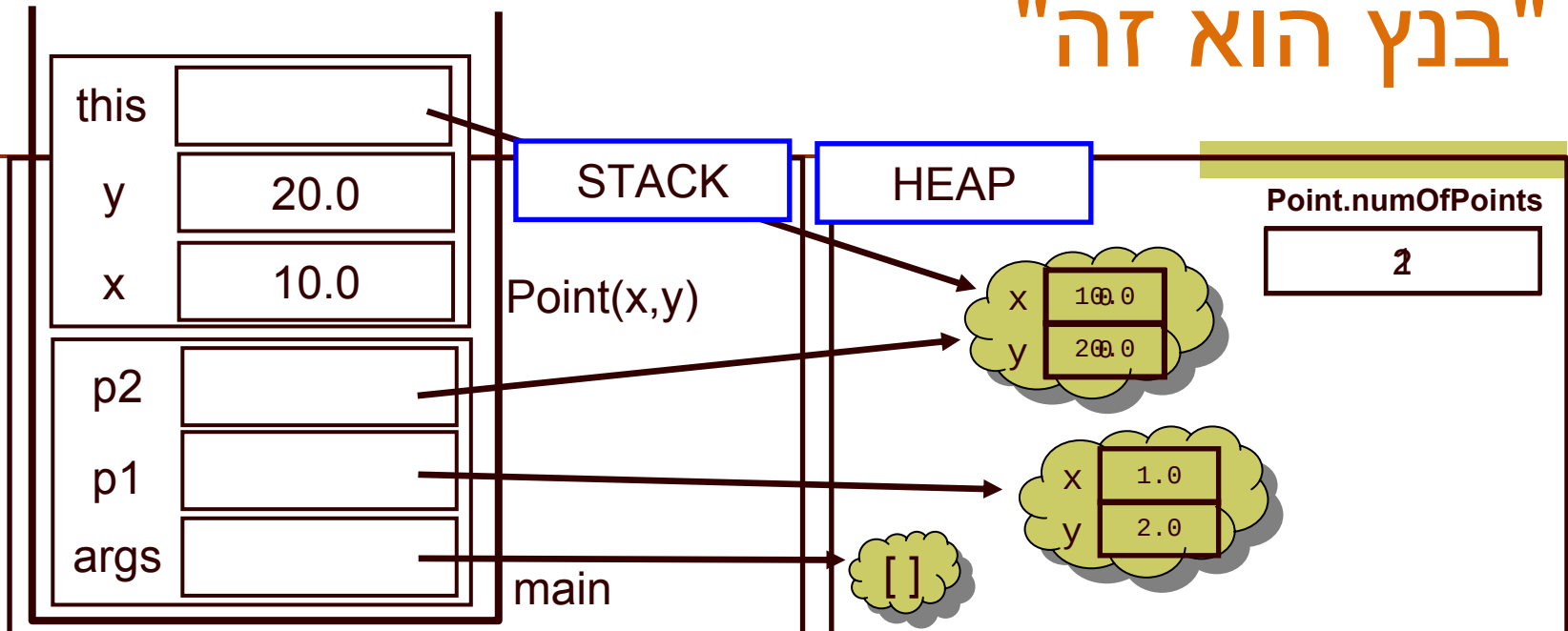
    public double getX()
    { return x; }

    public void setX(double newX) {
        if(newX > 0.0 && newX < 100.0)
            doSetX(newX);
    }

    public void doSetX(double newX)
    { x = newX; }
}
```

CODE

"בנוץ הוא זה"


```
public class PointUser {
    public static void main(String[] args) {
        Point p1 = new Point(1.0, 2.0);
        Point p2 = new Point(10.0, 20.0);

        p1.setX(11.0);
        p2.setX(21.0);

        System.out.println("p1.x == "
                           + p1.getX());
    }
}
```

```
public class Point {
    public Point(double x, double y){
        this.x = x;
        this.y = y;
        numOfPoints++;
    }

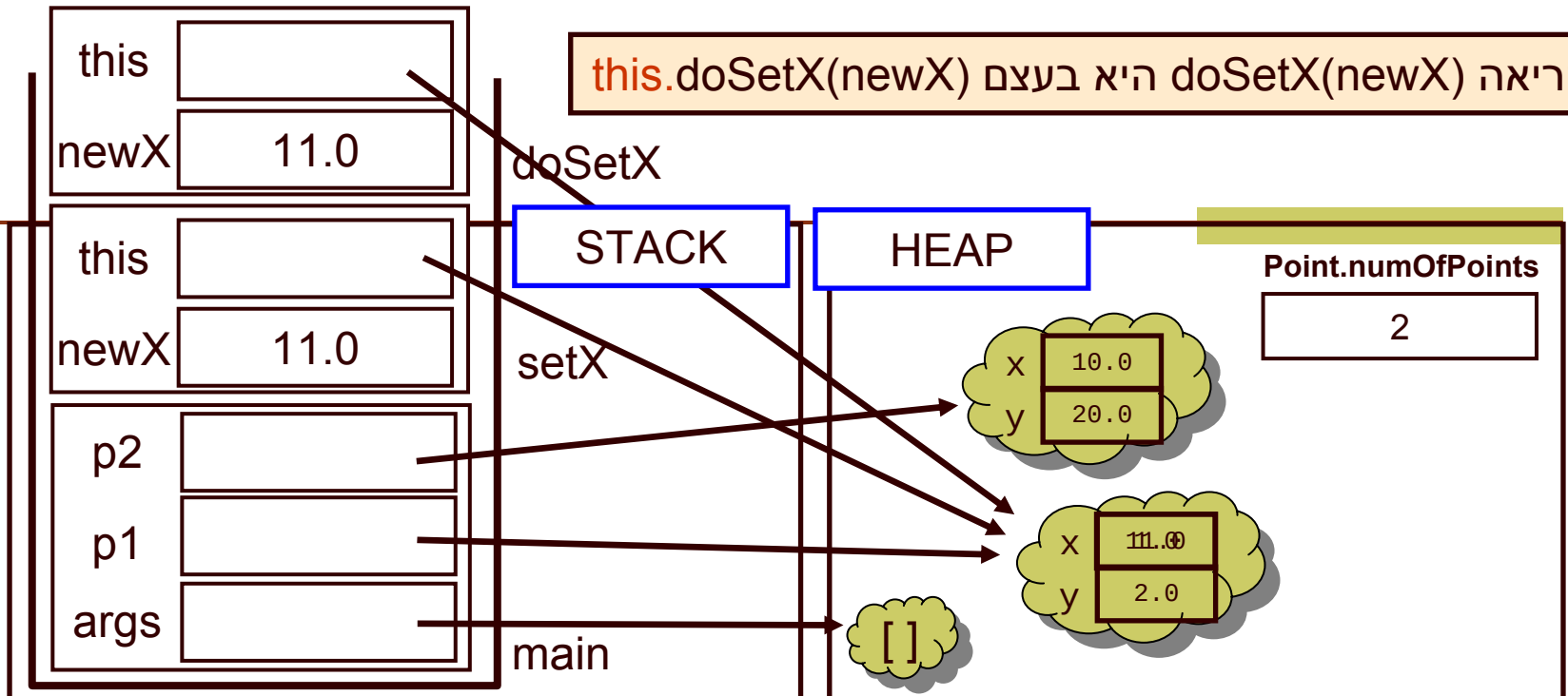
    public double getX()
    { return x; }

    public void setX(double newX) {
        if(newX > 0.0 && newX < 100.0)
            doSetX(newX);
    }

    public void doSetX(double newX)
    { x = newX; }
}
```

CODE

הקריאה `doSetX(newX)` היא בעצם `this.doSetX(newX)`


```
public class PointUser {
    public static void main(String[] args) {
        Point p1 = new Point(1.0, 2.0);
        Point p2 = new Point(10.0, 20.0);

        p1.setX(11.0);
        p2.setX(21.0);

        System.out.println("p1.x == "
                           + p1.getX());
    }
}
```

```
public class Point {
    public Point(double x, double y){
        this.x = x;
        this.y = y;
        numOfPoints++;
    }

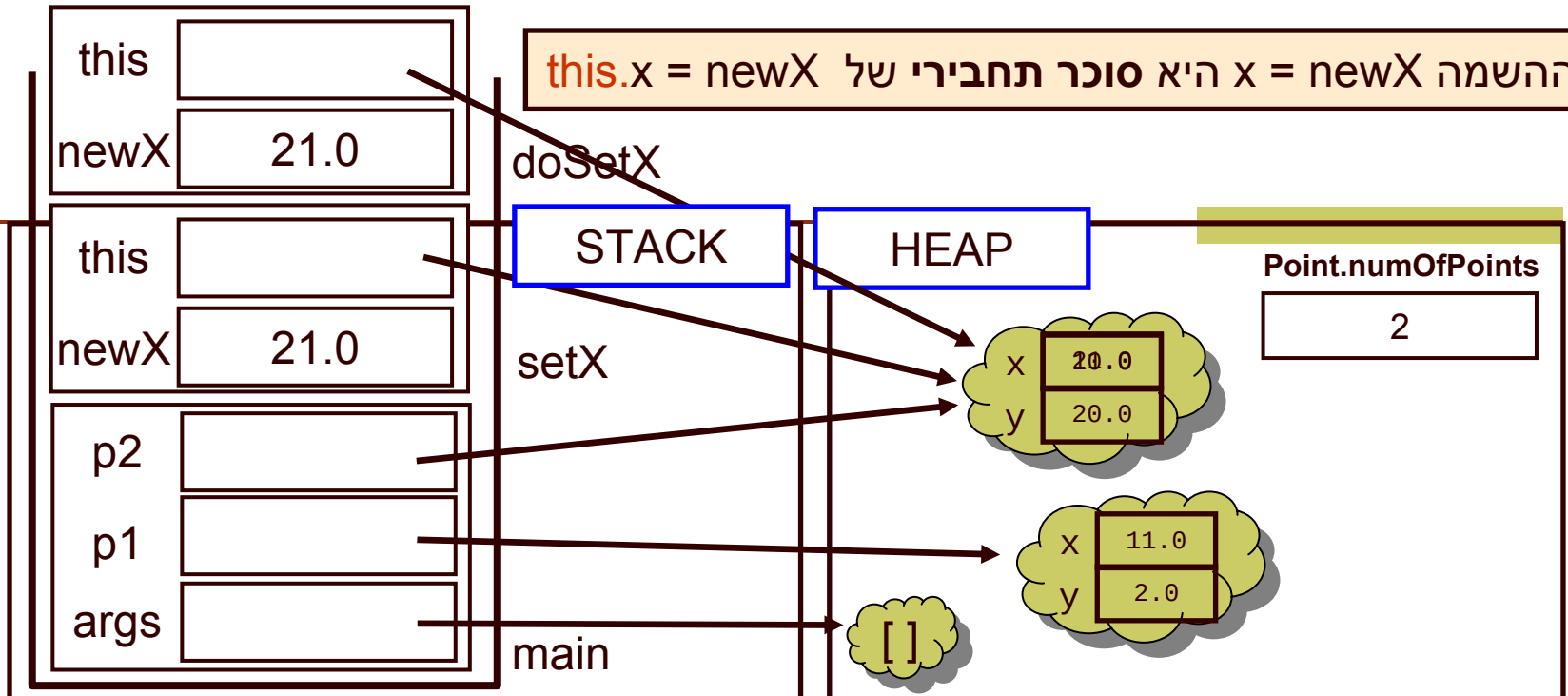
    public double getX()
    { return x; }

    public void setX(double newX) {
        if(newX > 0.0 && newX < 100.0)
            this.doSetX(newX);
    }

    public void doSetX(double newX)
    { this.x = newX; }
}
```

CODE

ההשמה $x = \text{newX}$ היא סוכר תחבירי של $\text{this.x} = \text{newX}$


```
public class PointUser {
    public static void main(String[] args) {
        Point p1 = new Point(1.0, 2.0);
        Point p2 = new Point(10.0, 20.0);

        p1.setX(11.0);
        p2.setX(21.0);

        System.out.println("p1.x == "
                           + p1.getX());
    }
}
```

```
public class Point {
    public Point(double x, double y){
        this.x = x;
        this.y = y;
        numOfPoints++;
    }

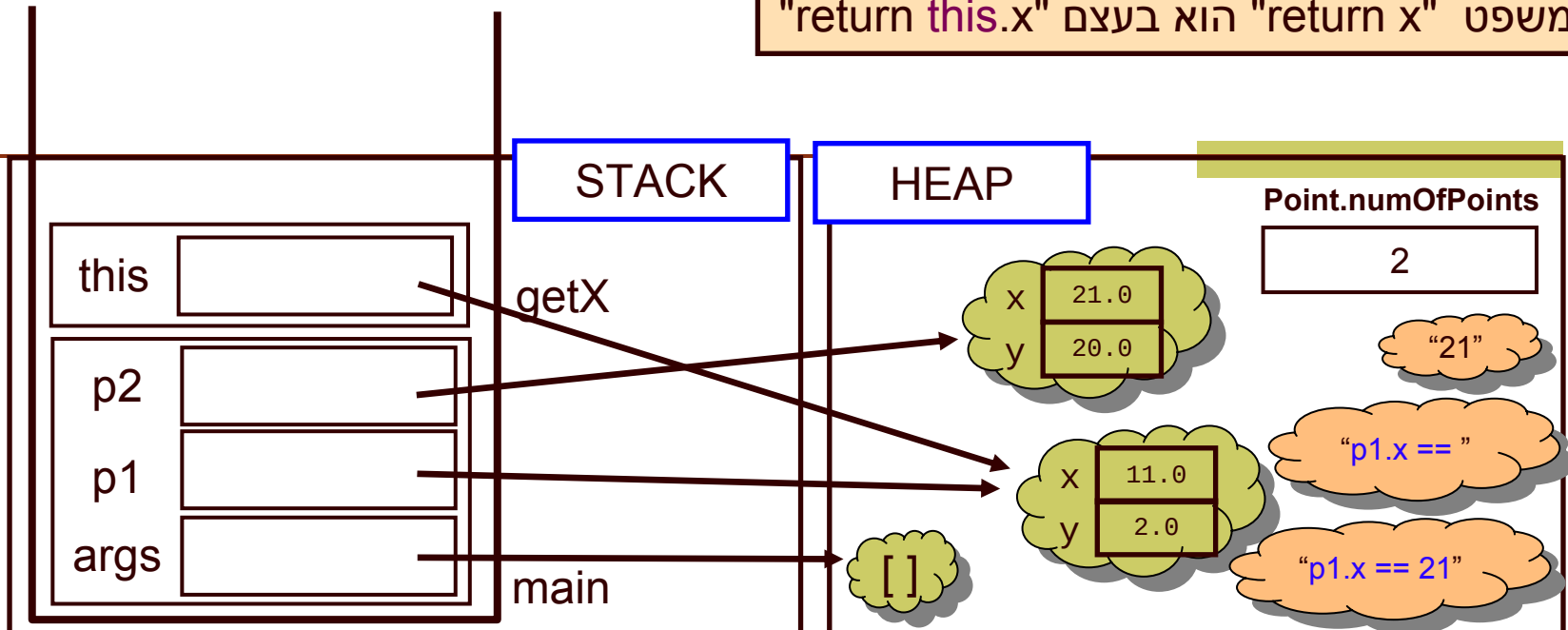
    public double getX()
    { return x; }

    public void setX(double newX) {
        if(newX > 0.0 && newX < 100.0)
            this.doSetX(newX);
    }

    public void doSetX(double newX)
    { this.x = newX; }
```

CODE

המשפט "return x" הוא בעצם "return this.x"


```
public class PointUser {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        Point p1 = new Point(1.0, 2.0);  
        Point p2 = new Point(10.0, 20.0);  
  
        p1.setX(11.0);  
        p2.setX(21.0);  
  
        System.out.println("p1.x == "  
                           + p1.getX());  
    }  
}
```

```
public class Point {  
  
    public Point(double x, double y){  
        this.x = x;  
        this.y = y;  
        numOfPoints++;  
    }  
  
    public double getX()  
    { return this.x; }  
  
    public void setX(double newX) {  
        if(newX > 0.0 && newX < 100.0)  
            doSetX(newX);  
    }  
  
    public void doSetX(double newX)  
    { this.x = newX; }  
}
```

CODE

סיכום ביניים

- **שרותי מופע** (instance methods) בשונה משרותי מחלקה (static method) פועלים על עצם מסוים (this) ■ בעוד ששרותי מחלקה פועלים בדרך כלל על הארגומנטים שלהם
- **משתני מופע** (instance fields) בשונה ממשתני מחלקה (static fields) הם **שדות בתוך עצמים**. הם נוצרים רק כאשר נוצר עצם חדש מהמחלקה (ע"י new)
- בעוד ששדות מחלקה הם משתנים גלובליים. קיים עותק אחד שלהם, שנוצר בעת טעינת קוד המחלקה לזכרון, ללא קשר ליצירת עצמים מאותה המחלקה